

Górska, Halina

"Mothers and daughters. Women of the intelligentsia in nineteenth century Russia", Barbara Alpern Engel, Cambridge 1983 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 77/2, 436-437

1986

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

kowski notował sprawy związane z jego codziennym bytowaniem, np. rodzaje roślin uprawianych w odwiedzanych krainach, gatunek wody pitnej itd., a także wypadki wyjątkowe i szokujące.

Wydawcy mieli kłopoty z datowaniem tekstu. Za podstawę uznano tu informację zawartą w poprzedzającej wspomnienia tablicy genealogicznej, iż jedynym żyjącym potomkiem autora jest Krakus Roman (1817—1825). Daty jego życia miały więc według wydawców określić termin *post* i *ante*. Pierwsza z nich może zapewne być uściślona, wszak już w pierwszych słowach wspomnień autor opowiada o losach brata Józefa, który jak informuje „w roku już 1820 rozstał się z tym światem”. Być może datację uściślałaby uważniejsza analiza pisma wspomnianej tablicy genealogicznej. Przy imieniu syna Krakusa Romana autor zapisał „sterilis”, co wydaje się być uwagą dziwną w odniesieniu do dziecka. Być może syn zmarł po ukończeniu czystopisu wspomnień, a pedantyczny autor nie chcąc niszczyć gotowej już tablicy w ten sposób zaznaczył, iż nie może spodziewać się potomków z tej linii. Tak więc autor zacząłby spisywać tekst po 1820, a przed 1825 rokiem, wprowadzał zaś retusze po 1825 r. Elementem datującym może być dedykacja pamiątniczka córce Józefie. Wymieniono w niej już męzowskie jej nazwisko. Jej ślub ze Stanisławem Komornickim miał miejsce w 1830 r. Może jednak pomysł ofiarowania wspomnień córce narodził się dopiero po ich ukończeniu.

Tekst pamiątnika opracowała do druku Maria Domańska. Komentarze opracowano na podstawie materiałów dostarczonych przez Bronisława Nowaka oraz Stanisława i Tomasza Komornickich. Uzupełniają one i komentują tekst podając wiele informacji o historii opisywanych przez Dzwonkowskiego miejsc. Zadbano także o podanie poprawnych i współczesnych nazw wielu miejscowości występujących we wspomnieniach w zniekształconej formie.

Wydawcy nie ustosunkowali się do wyraźnej luki występującej w pamiątnikach. Autor informuje, iż do wojska pruskiego wstąpił w 1783 r. i służył w nim do 1785 r. W Amsterdamie znalazł się już po uspokojeniu konfliktów wewnętrznych w 1787 r. i po trzymiesięcznym tam pobycie zaciągnął się na służbę na „Zephirze”. Co robił w latach 1785—1787? Podróż z Królewca do Amstardamu zajęła mu wszak, jak sam pisze, około miesiąca? Być może więc służba w wojsku pruskim trwała jednak dłużej?

Wydanie poprzedzają wspomnienia Stanisława Komornickiego, jednego z wydawców pamiątnika, poświęcone latom poszukiwań zaginionego rękopisu oraz losom potomków Teodora Anzelma.

M. K.

Barbara Alpern Engel, *Mothers and Daughters. Women of the Intelligentsia in Nineteenth — Century Russia*, Cambridge University Press, Cambridge 1983, s. X, 230.

Omawiana praca jest podsumowaniem wieloletnich badań, prowadzonych zarówno w Stanach Zjednoczonych, jak też w Europie (m.in. w Związku Radzieckim i Finlandii). Podjęty temat nie jest nowy i ma już swoich poprzedników w historiografii amerykańskiej (prace Richarda Stitesa i Very Broido). Tytuł zapowiada więcej, niż autorka była w stanie zaprezentować, jednakże praca za-

sługuje na uwagę ze względu na sposób ujęcia zagadnienia, wykorzystane materiały i metody interpretacji.

Autorka stara się zbadać doświadczenia wykształconych kobiet, wychowywanych w patriarchalnym i autorytarnym społeczeństwie rosyjskim, ukazać rozwój „kobiecej świadomości”, opisać próby podejmowane przez kobiety w celu zdobycia większej niezależności i walkę o jej utrwalenie, a także zbadać społeczne i psychologiczne czynniki, które skłaniały znaczną liczbę kobiet do odrzucenia norm uznawanych przez społeczeństwo, w którym żyły. Praca obejmuje chronologicznie panowania Mikołaja I i Aleksandra II. Szczególny nacisk kładzie na lata 60-te i 70-te XIX wieku. Swe rozważania rozpoczyna Barbara Engel od podkreślenia różnic między społeczeństwem XIX-wiecznej Rosji a Zachodem, potem analizuje doświadczenia kobiet związanych z dekabrystami, przechodząc następnie do problemów łączących się z zaangażowaniem kobiet w ruch narodniczym i terrorystycznym.

Praca prezentuje ciekawe spojrzenie na rolę, jaką odegrała w ewolucji ruchu kobiecego w Rosji relacja matka-córka. Relacja ta mogła działać hamująco, jeśli matka była propagatorem patriarchalnych wartości, ale matki, których własne życie było uciążliwe, mogły posiadać ziarno niechęci w swoich córkach i podawać im system wartości, będący w opozycji do kodu wartości rządzącego nie tylko społeczeństwem, ale też odbiegającego od wartości rządzących mężczyznami z kręgów radykalnych. Autorka dowodzi, że wiele kobiet związanych z nurtem rewolucyjnym było poddanych wpływowi swoich matek, podczas gdy ojcowie, identyfikowani z państwem i tyranią, byli zazwyczaj odrzucani.

W pracy zostały wykorzystane indywidualne biografie kilkudziesięciu kobiet. Widzimy rekonstrukcję powiązań między osobistą i polityczną motywacją a stylem życia tych kobiet. Autorka wykorzystala imponującą ilość pamiętników i archiwaliów. Niestety, brak oddzielnie zamieszczonej bibliografii utrudnia orientację. Praca posiada tylko krótką informację o podstawowej literaturze i źródłach.

Można by się nie zgadzać z niektórymi stwierdzeniami Autorki, jak również postulować, aby niektóre jej wnioski były poparte szerszą i bardziej krytyczną analizą, trzeba jednak podkreślić, że jest to książka spójna i napisana ciekawie, oświetlająca szereg mniej znanych zagadnień (świetny rozdział o studentkach-medyczkach), a także w umiejętny sposób przybliżająca problematykę XIX-wiecznej Rosji ogółowi czytelników.

H. G.

Szczepan Zachariasz Jabłoński ZP, *Jasna Góra — Ośrodek kultu maryjnego (1864—1914)*, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1984, s. 338.

Literatura naukowa dotycząca dziejów sanktuarium jasnogórskiego w XIX stuleciu nie jest obfita, zwłaszcza jeśli chodzi o ich drugą połowę. Zadania wypełnienia tej luki podjął się o. Zachariasz Jabłoński, członek Zakonu św. Pawła. W omawianej pracy postawił sobie za cel prześledzenie zasięgu oddziaływania jasnogórskiego kultu maryjnego poprzez pryzmat związanych z nim nierozzerwalnie od kilku stuleci praktyk pątnicznych, w latach od upadku powstania styczniowego aż po wybuch Wielkiej Wojny, tj. w okresie gwałtownych przemian społeczeństwa polskiego. Zamiarem autora było liczbowe ujęcie zjawiska pielgrzymek do jasnogórskiego obrazu. Dzięki takiemu podejściu stało się możliwe w miarę precyzyjne określenie społecznego i terytorialnego zasięgu kultu, przedstawienie jego dynamiki i rytmu czasowego ruchu pielgrzymkowego na tle